

Henryk Stawniak

"Il diritto nel Mistero della Chiesa. III. La funzione di santificare della Chiesa. I beni temporali della Chiesa, Le sanzioni nella Chiesa, I processi, Chiesa e comunità politica", Roma 1992 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 36/3-4, 185-189

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Il diritto nel Mistero della Chiesa. III. La funzione di santificare della Chiesa, I beni temporali della Chiesa, Le sanzioni nella Chiesa, I processi, Chiesa e comunita politica. A cura del Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, II edizione, Pontificia Universita Lateranense, Roma 1992, pp. 701.

Ukazał się trzeci i ostatni tom z serii *Il Diritto nel Mistero della Chiesa*. Został on opracowany przez grupę uczonych włoskich zrzeszonych w Stowarzyszeniu Kanonistów. Poprzednie dwa tomy, też przez nich opracowane, ukazały się odpowiednio w 1986 i 1990 roku. Tom pierwszy zawierał wstęp do prawa kanonicznego i komentarz do I księgi Kodeksu z 1983 r. Kolejny tom z 1990 był przewodnikiem po II i III księdze. Konsekwentnie prezentowany tom przybliży problematykę czterech ostatnich ksiąg zbioru Jana Pawła II.

Jest to edycja druga, tak zaznaczono w niniejszym wydaniu. Wymaga to pewnego wyjaśnienia. Otóż kanoniści włoscy uwzględniając reformę Kościoła dokonaną przez Sobór Watykański II oraz mając do dyspozycji kolejne schematy przygotowywanego kodeksu, opracowali w latach 1979–1981 cztery tomy dzieła pt. *Il Diritto nel Mistero della Chiesa*, wydane przez Papieski Uniwersytet Laterański w Rzymie. Było ono posoborową wykładnią prawa kanonicznego, uwzględniając zalecenie dekretu soborowego „*Optatum totius*”, iż w wykładzie prawa kanonicznego należy mieć na oku tajemnicę Kościoła w ujęciu Konstytucji dogmatycznej o Kościele. Sam tytuł dzieła już podkreślał łączność z soborową koncepcją, ale także i zasady metodologiczne tej myśli. Prawo kanoniczne zostało osadzone na fundamencie i naturze Misterium Chrystusa. Po ukazaniu się Kodeksu z 1983 r. zaszła potrzeba modyfikacji. Bazą wyjściową było to czteretomowe dzieło, dlatego też zdecydowano się na pozostawienie tytułu i zaznaczono, iż jest to wydanie drugie. Należy zaznaczyć, że aktualnie publikacja jest trytomowa.

Trzeci tom, jak już to zasygnalizowano, jest zasadniczo komentarzem do IV, V, VI, VII księgi Kodeksu. Ale nie tylko. O tym nieco później. W słowie wstępnym P. Umberto Betti, Rektor Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego, podkreśla dojrzałość myśli kanonistycznej tego opracowania. Wyraża uznanie dla swoich poprzedników, którzy byli współtwórcami i mecenasami I edycji i częściowo drugiej, i wyraża przede wszystkim podziękowanie dla autorów publikacji.

Część I dzieła dotyczy księgi IV – czyli uświęcających zadań Kościoła, które to zagadnienia komentują czterej kanoniści. Agostino Montan, docent ze wspomnianej już uczelni, opracował kann. 834–1054, czyli normy wstępne i wszystkie sakramenty, oprócz małżeństwa (ss. 11–164). Godnym zauważenia jest wprowadzenie, w którym objaśnia się zawartość treściową IV księgi, jej tytuł, powiązanie księgi z nauką soborową, zaznacza się o kanonach, które znajdują się w innych księgach a mają związek z posługą uświęcenia. Mówi się również o prawie liturgicznym w kontekście prawa kanonicznego i zamieszcza wykaz ksiąg liturgicznych opub-

likowanych po Vaticanum II. Następnie Autor przedstawia wykładnię kanonów dotyczących sakramentu chrztu, bierzmowania, eucharystii, pokuty, namaszczenia chorych i święceń. W tej części komentarza nie ma analizy norm 945–958 odnoszących się do ofiar mszalnych. O cytowanych kanonach mówi się w opracowaniu dóbr doczesnych Kościoła księgi V. Jest to logiczne przeniesienie z uwagi na rozważaną materię. Ogólnie mówiąc, można stwierdzić, iż komentarz do tak licznych norm jest zwięzły. Na jego podstawie nie da się odpowiedzieć na nurtujące czytelnika pytania szczegółowe. Uwzględnia natomiast odpowiedzi Papieskiej Rady Interpretacji Tekstów Prawnych dotyczących kann. 910 § 2, 917 i 951. Na końcu tej części publikacji znajduje się wybrana bibliografia.

Prawo małżeńskie jest opracowane przez Paolo M o n e t a, profesora Uniwersytetu w Pizie i adwokata Roty Rzymskiej (ss. 165–302). Rzuca się w oczy obszerność rozważań w porównaniu z poprzednimi i pokaźna (ss. 293–302) literatura uporządkowana według kluczowych zagadnień prawa małżeńskiego. Mankamentem jednak jest brak przepisów. We wprowadzeniu traktującym o władzy Kościoła nad małżeństwem, Autor daje historyczną panoramę tej kwestii. W kolejnych rozdziałach rozważa się odpowiednio o: zasadach generalnych małżeństwa, przeszkodach, zgodzie małżeńskiej, formie, skutkach małżeństwa oraz separacji i konwalidacji, wreszcie w ostatnim rozdziale VI o rozwiązaniu węzła małżeńskiego. Należy zaznaczyć, że sprawa małżeństw mieszanych została częściowo uwzględniona w łączności z przeszkodą różnej religii, a częściowo z formą kanoniczną. Wśród przeszkód małżeńskich bardzo wnikliwie jest omówiona impotencja. I to nie tylko z uwagi na pewną ewolucję rozumienia tej przeszkody, ale również dlatego, że przeszkoda ta w dalszym ciągu jest bardzo rygorystyczna i ponadto nie koresponduje z całą soborową wizją małżeństwa. Autor podkreśla potrzebę badań celem ustalenia ścisłej relacji pomiędzy zdolnością seksualną stron a wspólnotą małżeńską, rozumianą jako consortium i z uwzględnieniem jej personalnego wymiaru. Tradycyjnie przeszkoda ta jest kwalifikowana, jako pochodząca z prawa naturalnego, ale istnieje potrzeba – tak mniema Autor – zrewidowania właściwego ujęcia prawa naturalnego. Przywiązuje nadto dużą uwagę do samego sformułowania kan. 1084 § 1 KPK z 1983 r. w którym mówi się, że przy tej przeszkodzie małżeństwo jest nieważne *ex ipsa eius natura*, a nie jak ujmował to poprzedni kodeks: *matrimonium ipso iure naturae dirimit*.

W komentarzu do kan. 1095 n. 3 odnośnie trwałości niezdolności, jest zdania, że perpetuita należy rozumieć w sensie niemożliwości uleczenia zwykłymi środkami, podobnie jak przy impotencji fizycznej. Natomiast w zagadnieniu podstępnego wprowadzenia w błąd z kan. 1098, chociaż omawia szeroko genezę i historię tej normy oraz ukazuje strukturę jej wewnętrznej zawartości, to jednak Moneta nie ustosunkowuje się do dyskutowanej ciągle kwestii natury prawa tej normy.

W ostatnim punkcie swego opracowania porusza sprawę statusu osób rozwiedzionych i ponownie związanych w związku cywilnym. Powołując się na adhortację *Familiaris consortio* Jana Pawła II uzasadnia stanowisko Kościoła o niedopuszczeniu takich osób do przyjmowania sakramentów świętych. Autor nie podważa zasadności istotnego przymiotu małżeństwa jakim jest nierozzerwalność, ale zauważa trudność cywilizacyjną jego konsekwentnego stosowania i postuluje potrzebę dalszych badań w tym względzie. Komentarz Moneta jest ubogacony i ilustrowany przez orzecznictwo rotalne. Autor w wielu miejscach opracowania jest bardzo krytyczny

zarówno do rozwiązań prawnych tego kodeksu, jak i do tego, iż nie w pełni została wcielona nauka *Vaticanum II*.

Po omówieniu sakramentów, które są aktami kultu, pozostałe akty kultu Bożego (kann. 1166–1204), w kilku stronicowym komentarzu przedstawia mons. Mario Marchesi, dyrektor biura prawnego Konferencji Episkopatu Włoch. Wykład przybliży zagadnienie sakramentów, godzin liturgicznych, pogrzebu, kultu świętych oraz obrazów i relikwii, a także ślubu i przysięgi.

Ottilio Giacobbi, wykładowca z Seminarium w Belluno wraz z A. Montanem opracowali kann. 1205–1253 traktujące o miejscach i czasach świętych. Podkreśla się, że nie są one zagadnieniami zewnętrznymi w posłudze uświęcenia Kościoła, ale są one bezpośrednio włączone w Misterium Zbawienia. Naśladując porządek kodeksowy, Autorzy dzielą materiał na dwie części. Komentarz jest jasny, przejrzysty i dobrze podbudowany źródłowo i literaturą przedmiotu.

Część II publikacji (ss. 347–430) jest poświęcona V księdze kodeksu O dobrach doczesnych Kościoła. Autorem jest Luigi Mistó, docent Wydziału Teologicznego w Mediolanie. Zgodnie z zasadniczymi założeniami doktrynalnymi *Vaticanum II* i konsekwentnie przyjętymi przez kodeks, w pierwszym rozdziale przedstawia się cele jakim winny służyć dobra kościelne, precyzuje się pojęcie i treści tych dóbr, zwraca się następnie uwagę na kwestie majątku kościelnego a sprawiedliwości i ubóstwa, a także na relację z państwem w tych sprawach. Kolejny rozdział jest analizą kanonów dotyczących nabywania (tu włączono też kann. 945–958 traktujące o wolnackach ofiarach mszalnych, jako jedno ze źródeł nabywania), dalej mówi się o administracji, o kontraktach i alienacji dóbr, wreszcie o pobożnych zapisach i fundacjach. Ostatni rozdział części II dzieła poświęcony jest zagadnieniu utrzymania duchowieństwa we Włoszech. Jest to przykład unormowania ważnej kwestii poprzez prawo partykularne kościelno-świeckie. Interesujące są rozstrzygnięcia Konferencji Episkopatu Italii co do określenia aktów administracji nadzwyczajnej (por. kan. 1277) i sumy najwyższej przy alienacji. Ponadto należy podkreślić, że bardzo dużo uwagi poświęca się radzie ekonomicznej osoby prawnej, w tym ekonomicznej radzie parafialnej. Episkopat Włoch ustalił, że rada ta ma składać się z proboszcza, z wikariusza parafialnego i 3 członków wiernych świeckich. Proboszcz jest przewodniczącym, członkowie mają głos doradczy. W komentarzu akcentuje się obowiązek powołania wspomnianej rady oraz że winna ona być nie tylko instrumentem administracji dóbr, ale również instrumentem wyrażenia doświadczenia wspólnoty między wierzącymi w Chrystusa (s. 399).

Profesor Uniwersytetu Gregoriańskiego Velasio De Paolis przedstawia wykładnię norm księgi VI (kann. 1311–1399) o sankcjach w Kościele (ss. 433–540). Ta partia komentarza podzielona jest na dwie części. W pierwszej z nich omawia się zagadnienia związane z karaniem przestępstw w ogólności, ustawa karna i nakaz karny, podmiot podległy sankcjom karnym, kary i inne środki karania, aplikowanie kar oraz ustanie kar. Druga zaś część traktuje o karach za poszczególne przestępstwa. Porządek analizy jest odbiciem kodeksowym. Należy podkreślić, że komentarz jest solidny, chociaż nie ma przypisów, zamieszczono też 6-cio stronicową bibliografię. Interesująca jest nota o pełnej przynależności do wspólnoty kościelnej i ekskomunice. Pełną przynależność mają ci, zgodnie z kan. 205, którzy pozostają związani węzłami wyznawanej wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego. Z kolei kto nie jest na

bazie tych kryteriów, nie może być ekskomunikowany, ponieważ nie dotyczą go przepisy kościelne (por. kan. 11). Nie są też ekskomunikowani katolicy, którzy wprawdzie popełnili grzech apostazji, herezji czy schizmy, ale nie popełnili przestępstwa. Ale jest osoba ekskomunikowana za popełniony delikt np. spędzenie płodu, które to przestępstwo jednak nie zrywa wspomnianych węzłów. De Paolo konkluduje, że ekskomunika nie powoduje zwykłej negatywnej relacji do wspólnoty, a brak pełnej przynależności nie pociąga koniecznie kary ekskomuniki. Można powiedzieć, że istnieje możliwość istnienia ekskomuniki przy pełnej przynależności do wspólnoty i sytuacja w której osoba nie jest w pełnej wspólnotocie i nie jest ekskomunikowana. Ten paradoks, zdaniem uczonego, wynika z faktu, że pojęcie wspólnoty wypływa z przesłanek teologicznych i służy do indywidualizowania katolika dając kryteria przynależności do Kościoła. Natomiast pojęcie ekskomuniki jest prawek karnym i jest w relacji do przestępstwa. (por. na ten temat J. Syryjczyk. *Kara ekskomuniki a pełna wspólnota kościelna według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.* PK 33(1990) nr 34, ss. 173–196).

Walerio Andriano, docent Wydziału Teologicznego Północnych Włoch i adwokat sądu kościelnego w Turynie, w części IV publikacji zatytułowanej *Ochrona praw osoby*, kościenie księgę VII czyli prawo procesowe (kann. 1400–1752), (ss. 543–606). Schemat wykładu jest następujący: – o procesie kanonicznym w ogólności; – sprawy małżeńskie o orzeczenie nieważności i procedura sądowa w tych sprawach; – procesy specjalne: o niedopełnienie małżeństwa i proces karny; – procedura administracyjna i procesy administracyjne specjalne. Zagadnienie te zasadniczo zostały opracowane bardzo sumarycznie, nieco wnikliwiej potraktowano tylko problematykę związaną z procesami małżeńskimi.

Ostatnia część publikacji jest stadium nad relacjami między Kościołem a wspólnotą polityczną. Ważny temat jest opracowany przez mons. Tarcisio Bertone SDB, profesor Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie i Laterańskiego, a aktualnie arcybiskup Vercelli. Po krótkim wprowadzeniu, pierwszy rozdział traktuje o relacjach Kościoła i wspólnot państwowych w świetle Soboru Watykańskiego II, w którym mówi się najpierw o autonomii i niezależności wzajemnej i obowiązku współpracy obu społeczności w służbie człowieka, dalej prezentuje się zasadę wolności religijnej będącej fundamentem wzajemnych relacji, wreszcie ilustruje się panoramę systemów relacji Kościół–państwo w ewolucji historycznych mutacji oraz dokonuje się oceny trzech głównych systemów: wyznaniowego, separacji i konkordatowego systemu. Rozdział ten zawiera dwa załączniki: 1) deklaracja na temat wolności religijnej (Nuova Delhi 1961) i 2) O eliminowaniu nietolerancji i dyskryminacji wynikającej z religijności i przekonań wiary. Rozdział II zawiera treści odnoszące się do uregulowań prawnych między Kościołem – Państwem Włoskim. Przedstawia się w tym względzie zarówno dawniejsze, jak i aktualne przepisy.

Prezentowana książka, jak to wynika z powyższych not, zawiera bardzo szeroką problematykę. To sprawia, że mimo, iż tom zawiera 700 stron, to jednak niektóre partie publikacji są sumaryczne. Być może lepszym rozwiązaniem byłoby 4-tomowe dzieło, a wówczas przynajmniej niektóre kwestie mogłyby być dokładniej przybliżone. Podkreślić należy, że poszczególne części książki różnią się metodą, językiem i wnikliwością opracowania. Publikacja nie ma jednak charakteru wyłącznie podręcznikowego. Niektóre zagadnienia są bowiem oparte na szerokiej bazie źródłowej

i literaturze przedmiotu. Komentarze zyskały na wartości przez uwzględnienie aspektów historycznych, które przeplatając się z rzeczowym wyjaśnieniem, ułatwiają pełniejsze odczytanie norm współczesnego prawa. Ponadto tom w wielu zagadnieniach uwzględnia prawo partykularne włoskie kościelne i cywilne. Opracowanie może zbyt mały akcent kładzie na duszpasterski aspekt norm.

Wydaje się, że publikacja będzie służyła pomocą wielu grupom. Sięgną zapewne po nią wykładowcy, studiujący prawo kanoniczne oraz pracownicy urzędów kościelnych. Każdy nowy komentarz do kodeksu należy przyjmować z życzliwością i wdzięcznością, ponieważ ich wielkość (wprawdzie ilość nie przechodzi w jakość) ułatwia rozwiązywanie trudnych spraw i pozwala zorientować się o poglądach poszczególnych kanonistów.

Ks. Henryk Stawniak SDB

Jurisprudencia matrimonial de los tribunales eclesiacos espanoles.

Editores: Juan L. Acebal, Lujan y Federico, R. Aznar Gil, Salamanca 1991, ss. 483

Jurisprudencja rotalna, a także doświadczenie sędownicze innych sądów kościelnych mają doniosłe znaczenie z kilku względów. Najpierw jest to praktyczne stosowanie prawa przez konkretną instancję sądową. Dalej wyrok sądowy, mimo że, – zgodnie z kanonem 16 § 3, wiąże jedynie osoby oraz dotyczy spraw, dla których został wydany – to jednak ma znaczenie praktyczne i doktrynalne. Orzekanie bowiem w konkretnych sprawach kreuje pewien kierunek rozstrzygania spraw. Następnie trzeba przypomnieć fakt, iż jurisprudencja jest jednym ze sposobów uzupełnienia luki prawnej. Kanon 19 stanowi: „Jeśli w określonej sprawie brak wyraźnej ustawy, powszechnej lub partykularnej, albo prawa zwyczajowego, sprawa – z wyjątkiem karnej – winna być rozstrzygnięta, z uwzględnieniem ustaw wydanych w podobnych sprawach, ogólnych zasad prawnych z zachowaniem słuszności kanonicznej, jurysprudencji (podkreśl. H.S.), praktyki Kurii Rzymskiej oraz powszechnej i stałej opinii uczonych”. Wymieniona przez prawodawcę jurisprudencja stanowi jeden ze sposobów wypełnienia luki w prawie. Między rokiem 1917 a 1983 rzeczywiście jurisprudencja, zwłaszcza rotalna, była czynnikiem wypełniającym lukę oraz aktualizującym i pogłębiającym prawo małżeńskie w wielu punktach. Typowym przykładem rezultatu takiego działania jest sformułowanie kanonów 1095 i 1098 obecnego kodeksu. Także i po wydaniu nowego kodeksu istnieje potrzeba doprecyzowania poprzez doktrynę i praktykę niektórych ogólnych pojęć. Ten obowiązek spoczywa przede wszystkim na Rocie Rzymskiej, której wyroki mają zgodnie – z konstytucją *Pastor bonus* – przyczynić się do ujednoczenia wyrokowania i służyć jako wzór dla sądów niższych instancji. Ale także jurisprudencja innych sądów kościelnych ma znaczenie dla aplikowania prawa małżeńskiego. Ich wyroki też zasługują na uwagę.

Publikowanie niektórych wyroków przez Rotę Rzymską jest ze wszech miar pożyteczne. Coraz częściej pojawiają się również orzeczenia innych sądów kościelnych w postaci książkowej.

Przykładem takiej działalności jest prezentowana publikacja. Dotyczy ona sądów hiszpańskich. (Nie jest to pierwsze dzieło tego typu w Hiszpanii). Opracowanie zawiera